

Ισλαμική κοσμοθεωρία και κοινωνία των πολιτών

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΔΑΛΑΚΟΥΡΑ, Ισλάμ, φιλελευθερισμός και ανθρώπινα δικαιώματα. Επιπτώσεις στις διεθνείς σχέσεις, μεταφ. Εύη Ανδρίτσου, εκδόσεις Πατάκη, σελ. 352

Η σκηνή έκανε πρόσφατα το γύρο του κόσμου, μέσω των τηλεοπτικών καναλιών: τέσσερις άνδρες να κρατάνε ακινητοποιημένη στο έδαφος, μπρούμυτα, μια γυναίκα και ο ένας από αυτούς να τη μαστιγώνει, αγνώστως τις ικεσίες της να σταματήσει το μαρτύριό της... Η αγριότητα αυτή σημειώθηκε σε ένα χωριό στο βορειοδυτικό Πακιστάν και αιτία ήταν οι κατηγορίες σε βάρος της γυναίκας ότι συζούσε με τον πεθερό της. Τμήροί της (κι εκείνοι που αποθανάτισαν τη

ΤΗΣ ΕΛΕΝΗΣ ΤΣΕΡΕΖΟΛΕ

σκηνή) ήσαν ένθερμοι Ταλιμπάν, που θεωρούσαν ότι αυτή ήταν η καλύτερη εφαρμογή του ισλαμικού νόμου. Και βέβαια δεν ήταν η πρώτη φορά που παρεμφερή περιστατικά κάνουν το γύρο του πλανήτη, χάρη στα διεθνή πρακτορεία, θέτοντας το θέμα των σχέσεων του Ισλάμ με τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Δυστυχώς, υπό τη συγκινησιακή φόρτιση που προκαλούν οι εικόνες των απαράδεκτων αυτών πρακτικών, η κοινή γνώμη, σπριζόμενη συνήθως σε μια μανικαιστική προσέγγιση, τείνει να προσυπογράψει μια προσέγγιση που χαρακτηρίζει, για παράδειγμα, την τελευταία περίοδο της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής: ότι δηλαδή το Ισλάμ αυτό καθαυτό είναι ασύμβατο με τα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως αυτά γίνονται αντιληπτά και εφαρμόζονται στο δυτικό κόσμο. Σε επιστημονικό/ αναλυτικό επίπεδο, συγγραφείς όπως ο Μπέρναρντ Λιούις έχουν συμβάλλει, σε διαφορετικό βαθμό, σε μια τέτοια προσέγγιση. Έτσι, σήμερα, οκτώ χρόνια από τις επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου, η συζήτηση περί της συμβατότητας ή μη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων με το Ισλάμ, έχει αφενός πολιτικοποιηθεί (λόγω κυρίως της χρήσης του επιχειρήματος της «επιβολής» των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τις ΗΠΑ με στρατιωτικές επεμβάσεις όπως αυτή στο Ιράκ) και αφετέρου τείνει να διεξάγεται «εν θερμώ», υπό τη συναισθηματική φόρτιση εικόνων που κάνουν αστραπιαία το γύρο του κόσμου. Όμως σήμερα χρειαζόμαστε ακριβώς το αντίθετο: δηλαδή μια ψύχραμη, χωρίς a priori και πολιτικές σκοπιμότητες, επιστημονική συζήτηση για το κατά πόσο μπορούν τα ανθρώπινα δικαιώματα να ενταχθούν στο Ισλάμ, τη θρησκεία -ας μη ξεχνάμε- 1,5 δισεκατομμυρίων ανθρώπων.

Στην κατεύθυνση αυτή ακριβώς συμβάλλει το βιβλίο της Κατερίνας Δαλακούρα, ένα χρήσιμο έργο-εργαλείο για οποιονδήποτε επιθυμεί να αντιμετωπίσει σε βάθος και με νηφαλιότητα ένα θέμα που συχνά βρίσκεται στο προσκήνιο της επικαιρότητας. Ένα βιβλίο που συνιστά πολύτιμη προσθήκη σε μια ελληνική βιβλιογραφία μάλλον φτωχή για ένα θέμα που αφορά έναν γειτονικό μας κόσμο, τον μουσουλμανικό.

Η συγγραφέας, λέκτορας σήμερα Διεθνών Σχέσεων στο London School of Economics and Political Science, καταθέτει από την αρχή την προσέγγιση, την οποία θα επιχειρήσει (και το καταφέρνει με πλήρη επάρκεια) να τεκμηριώσει στα επόμενα κεφάλαια του βιβλίου: ότι παρά τις ένθεν κακείθεν «γρήγορες» και μανικαιστικές αποτιμήσεις περί ασάλευτων και αναλλοίωτων «μπλοκ», που βρίσκονται σε αιώνια, συγκρουσιακή τροχιά, περί «Δύσης» κι ενός εγγενούς αντιδημοκρατικού και βίαιου Ισλάμ, η ουσία είναι πιο περίπλοκη, με πολλές αποκρυστάλλωσεις (που σχετίζονται με τον τρόπο ιστορικής ανάπτυξης των κρατών και των κοινωνιών, π.χ. στη Μέση Ανατολή). Και ότι, εντέλει, μια ισλαμική κοσμοθεωρία κάθε άλλο παρά μη συμβατή είναι με τα ανθρώπινα δικαιώματα, με την προϋπόθεση ότι θα υπάρξει αναθεώρηση της παροδοσιακής αντίληψης για το Ισλάμ και ότι θα δοθεί έμφαση σε ορισμένα στοιχεία του Κορανίου που οδηγούν σε φιλελεύθερο πνεύμα.

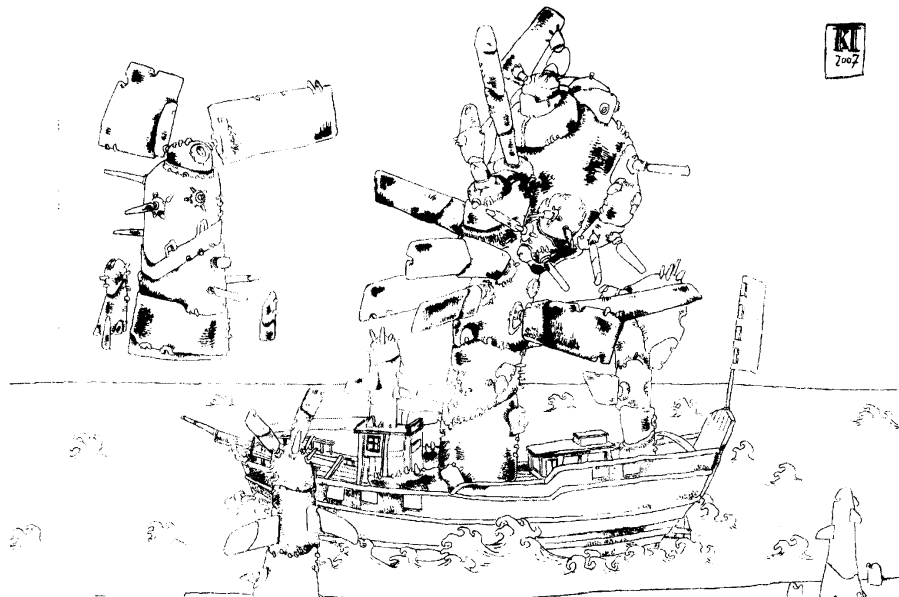
Η εκπλήρωση αυτών μπορεί να ανοίξει το δρόμο στην απαραίτητη «φιλελεύθερη» ώθηση σε συγκεκριμένες μουσουλμανι-

κές κοινωνίες». Η ύπαρξη ή μη της φιλελεύθερης αυτής ώθησης, τονίζει με διαύγεια η Δαλακούρα, δεν πρέπει να αναζητηθεί στο κείμενο του Κορανίου ή της Σαρία. Ούτε καν στην ijhtihad, την «ανεξάρτητη αιτιολόγηση» των Μουσουλμάνων, τη δυνατότητα κρίσης τους, που «μπορεί να είναι τόσο αντιδραστικό όσο και προοδευτικό εργαλείο» (σελ. 108). «Αλλά αυτό (σ.σ.: η δυνατότητα επανερμηνείας των κορανικών διδασχών) σημαίνει επίσης ότι οι θρησκευτικοί ηγέτες μπορούν να στραφούν κατά της Παγκόσμιας Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και να συζητούν αιωνίως. Αυτό σημαίνει ότι όλοι μπορούν, ανά πάσα στιγμή, να έχουν δίκιο. Ότι οι πατέρες και τα αυταρχικά καθεστώτα που ασκούν καταπίεση στο όνομα του Ισλάμ μπορούν να εκμεταλλεύονται την ijhtihad για να ερμηνεύουν το Ισλάμ με οπισθοδρομικό και αδιάλλακτο τρόπο, ανάλογα με το πολιτικό τους πρόγραμμα», σημειώνει χαρακτηριστικά στην αυτοβιογραφία της η Σίριν Εμπαντί¹, ιρανή δικηγόρος, κάτοχος του βραβείου Νόμπελ Ειρήνης και θερμή οπαδός της συμβατότητας Ισλάμ και δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Η καταλυτική, όπως αποδεικνύει η Δαλακούρα, φιλελεύθερη ώθηση, πρέπει να αναζητηθεί στις κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες κάθε μουσουλμανικής χώρας. Γι' αυτό και η

αν είναι ήδη εδραιωμένος ο φιλελευθερισμός στην πολιτική κουλτούρα. Έτσι, μια σκοταδιστική εκδοχή του Ισλάμ μπορεί να οφείλεται στην ερμηνεία του από ισλαμιστικά κινήματα που στηρίζονται από μεσαίες τάξεις, που με τη σειρά τους έχουν αναπτύξει «υπό την καταπιεστική κηδεμονία του κράτους, το οποίο έχει καταπνίξει κάθε ανεξάρτητο φιλελεύθερο πνεύμα». «Ο ισλαμισμός είναι ένα πολιτικό και κοινωνικό φαινόμενο, όχι θρησκευτικό ή πολιτιστικό, και ο ρόλος του Ισλάμ στην πολιτική κουλτούρα δεν είναι μια ανεξάρτητη μεταβλητή», παρατηρεί η Δαλακούρα (σελ. 248).

Μακριά από απλουστεύσεις και νοηματικές ευκολίες, η συγγραφέας οικοδομεί προσεκτικά την επιχειρηματολογία της, επιστημαίνοντας, για παράδειγμα, με βάση το παράδειγμα της Αλγερίας στις αρχές της δεκαετίας του 1990, ότι «ο εκδημοκρατισμός και η φιλελευθεροποίηση δεν είναι ταυτόσημες διαδικασίες». Έτσι, η ανάλυση της Δαλακούρα δεν εξωραϊζει τα πράγματα: στη διάρκεια των τριών περιόδων της ιστορίας της Αιγύπτου και της Τυνησίας, που μελετώνται στο βιβλίο, οι ερμηνείες του Ισλάμ κινήθηκαν προς έναν αυξανόμενο αυταρχισμό, απομακρύνοντας την προοπτική φιλελευθεροποίησης του Ισλάμ και της πολιτικής στις χώρες αυτές. Ωστόσο, δεν υπάρχουν νομτέλειες: μπορεί σήμερα οι πολιτικοί συσχετισμοί στις

Π.Ιλιού

συγγραφέας αφιερώνει δύο κεφάλαια στις δεκαετίες 1920-1930 και 1970-1990 στην Αίγυπτο, και 1970-1990 στην Τυνησία, περιόδους κρίσιμες για τις σχέσεις Ισλάμ και εξουσίας. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει, για παράδειγμα, το γεγονός της αλληλεπίδρασης του αντιπολιτευτικού Ισλάμ και της κοινωνίας, και των μετασχηματισμών που υφίσταται το πρώτο από τη δεύτερη. Η συγγραφέας επισημαίνει, επίσης ορθά, ότι είναι ατελής η ανάλυση που περιορίζεται στο αντιπολιτευτικό Ισλάμ. Και τούτο γιατί εντέλει σημαντικό ρόλο στη δημιουργία του πλαισίου μέσα στο οποίο υφίσταται (ή δεν υφίσταται) ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, παίζει η ύπαρξη ισχυρών («όχι καταπιεστικών», τονίζει η συγγραφέας) κρατών: «ένα ισχυρό κράτος αναδεικνύει μια ισχυρή πολιτεία των πολιτών» (σελ. 260). Στο πλαίσιο αυτό μπορεί να ειπωθεί και το στοιχείο του ισλαμικού φιλελευθερισμού, που γίνεται βιώσιμος μόνον

χώρες της Μέσης Ανατολής να μην είναι ευνοϊκοί για ένα φιλελεύθερο Ισλάμ, αλλά το τελευταίο εξελίσσεται: όταν απαξιώνεται ο πολιτισμικός ουσιοκρατισμός (π.χ. ότι το Ισλάμ είναι εγγενώς ανελαστικό), όταν απορρίπτεται η στατική προσέγγιση του Ισλάμ, τα ανθρώπινα δικαιώματα μπορεί να αναπτχθούν σε ισλαμικό περιβάλλον. Άλλωστε, και η Εμπαντί δεν λέει κάτι διαφορετικό: «Μια ερμηνεία του Ισλάμ, που είναι εναρμονισμένη με τις έννοιες της ισότητας και της δημοκρατίας αποτελεί αυθεντική έκφραση της πίστης».

1. Shirin Ebadi, *Iranienne et Libre*, εκδόσεις La Découverte, Paris, 2006, σελ. 243, 257.

Η Ελένη Τσερεζόλε είναι δημοσιογράφος